

Nigar Dünyamalılı
Azərbaycan Dillər Universiteti

 10.30546/2518-752X.1.507.056

MÜASİR DÖVRDƏ HİNDİSTAN-PAKİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Açar sözlər: *Hindistan-Pakistan münasibətləri, Kəşmir münaqişəsi, regional təhlükəsizlik, sülh danışıqları, terrorizm və diplomatiya*

Keywords: *India-Pakistan relations, Kashmir conflict, regional security, peace negotiations, terrorism and diplomacy.*

Ключевые слова: *Индийско-пакистанские отношения, Кашимирский конфликт, региональная безопасность, мирные переговоры, терроризм и дипломатия*

Giriş. Hindistan və Pakistan arasındakı münasibətlər Cənubi Asiya regionunun ən mürəkkəb, çox qatlı və uzunmüddətli ikitərəfli münasibətlərindən biridir. Bu iki ölkə 1947-ci ildə Britaniya Hindistanının bölünməsi nəticəsində yaranmışdır və ilk gündən etibarən qarşılıqlı etimadsızlıq, siyasi rəqabət və bəzən hərbi toqquşmalar şəraitində fəaliyyət göstərmişdir. Bu münasibətlərin əsasında dayanan ən böyük problem Cammu və Kəşmir bölgəsi üzərindəki mübahisədir. Bu əraziyə olan iddialar və onun statusu həm Hindistan, həm də Pakistan üçün milli təhlükəsizlik və suverenlik məsələsi kimi qiymətləndirilir. Nəticədə, 1947-ci ildən bəri üç dəfə müharibə, çoxsaylı sərhəd toqquşmaları və diplomatik böhranlar yaşanmışdır. Eyni zamanda, müxtəlif dövrlərdə sülh təşəbbüsləri, danışıqlar və əməkdaşlıq imkanları da gündəmə gəlmişdir. Müasir dövrdə Hindistan-Pakistan münasibətləri yalnız Cənubi Asiya üçün deyil, həm də global təhlükəsizlik və sabitlik üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Hindistan və Pakistanın yaranması 20-ci əsrin ortalarında Britaniya Hindistanının bölünməsi prosesi ilə sıx bağlıdır. Uzun müddət Britaniya imperiyasının tərkibində olan Hindistan, müxtəlif din, etnik və mədəni qrupların yaşadığı mürəkkəb bir region idi. 19-cu və 20-ci əsrlərdə Hindistanda milli azadlıq hərəkatları gücləndikcə, müsəlmanlar özlərinin ayrıca siyasi və mədəni haqlarının qorunması məqsədilə ayrı bir dövlət qurmaq fikrini irəli sürdülər. Bu ideyanın əsasını Pakistan hərəkatı təşkil etdi[1].

1947-ci ildə Britaniya Hindistanı iki müstəqil dövlətə – Hindistan və Pakistan olaraq bölündü. Bu proses “Partition” (bölünmə) kimi tarixə keçdi. Lakin bu bölünmə çox mürəkkəb və faciəli hadisələrlə müşayiət olundu. Müsəlmanların çoxluq təşkil etdiyi Pakistan və Hindu əhalinin çoxluqda olduğu Hindistan arasında sərhədlər cızıldı, lakin milyonlarla insan doğma yerlərini tərk etmək məcburiyyətində qaldı. Dini əsasda baş verən bu böyük köçkünlük hərəkatı nəticəsində 10 milyondan çox insan öz yurdlarından didərgin düşdü və yüz minlərlə insan zorakılıq, qırğın və etnik təmizləmələrdə həyatını itirdi. Bölünmə zamanı meydana gələn bu sosial və siyasi qarışıqlıq iki ölkə arasında dərin qarşılıqlı nifrət və şübhə toxumları səpdi.

Bu gərginlik fonunda Cammu və Kəşmir bölgəsi xüsusi əhəmiyyət qazandı. Kəşmir, həm coğrafi mövqeyi, həm də demoqrafik tərkibi baxımından olduqca mürəkkəb bir ərazi idi. Ərazinin əhalisinin böyük hissəsi müsəlmanlardan ibarət idi, amma bölgədə hindular, buddistlər və digər etnik qruplar da yaşayırdı. Məhz bu etnik və dini müxtəliflik Kəşmiri Hindistan və Pakistan arasında mübahisəli bir mövzuya çevirdi. Britaniya hakimiyyəti altında olan Kəşmir əyalətinin ərazisi müstəqillik aldıqdan sonra öz siyasi statusunu müəyyən etməli idi [1].

1947-ci ildə Hindistanın müstəqillik əldə etməsindən sonra Cammu və Kəşmirin rəhbəri olan maharaca Hari Singh həm Hindistan, həm də Pakistan ilə əlaqələr saxlayırdı və nəinki Hindistan, həm də Pakistanla ittifaq etmək arasında tərəddüd yaşayırdı. Lakin 1947-ci ilin oktyabrında bölgədəki müsəlman separatist qüvvələri və Pakistan tərəfindən dəstək alan silahlı qruplar Cammu və Kəşmirə hücum etdilər. Bu hadisələr nəticəsində maharaca Hindistandan kömək istədi və Hindistan ordusunun bölgəyə girməsinə icazə verdi. Lakin bu kömək qarşılığında maharaca Hindistanla birləşmə haqqında müqavilə imzaladı. Bu hadisələr Cammu və Kəşmir ərazisinin siyasi statusunu böyük dərəcədə mübahisəli hala gətirdi və Hindistanla Pakistan arasında silahlı münaqişənin başlanmasına səbəb oldu.

Noyabr 1947-ci ildə başlayan ilk Hindistan-Pakistan müharibəsi Cammu və Kəşmir üzərində nəzarət uğrunda gedirdi və uzun müddət davam etdi. 1948-ci ildə məsələ BMT-yə daşındı və təşkilat münaqişənin həlli üçün vasitəçilik etməyə başladı. Nəticədə 1949-cu ildə atəşkəs razılaşması əldə edildi və bu sənəd vasitəsilə Cammu və Kəşmir faktiki olaraq iki hissəyə bölündü: Hindistanın nəzarətində olan Cammu və Kəşmir ərazisi və Pakistanın nəzarətində olan Azad Kəşmir və Gilgit-Baltistan bölgələri. Bu bölgü ərazi baxımından münaqişənin həlli kimi deyil, yalnız müvəqqəti atəşkəs tədbiri kimi qiymətləndirildi.

BMT-nin qətnaməsinə əsasən, münaqişə davam etdikcə Kəşmirin gələcək statusunun müəyyən olunması üçün referendum keçirilməsi təklif edilmişdi. Lakin həm Hindistan, həm də Pakistan bu prosesdə ciddi razılığa gələ bilmədi. Hindistan, Kəşmirin Hindistanın ayrılmaz hissəsi olduğunu müdafiə etdi və hər hansı xarici təsirin qəbul olunmamasını tələb etdi. Pakistan isə bölgənin müstəqil və ya Pakistanla birləşməsi üçün referendumun keçirilməsini tələb edirdi. Bu əsaslı fikir ayrılığı münaqişənin dondurulmuş, lakin həll olunmamış qalmasına səbəb oldu [2].

Cammu və Kəşmir münaqişəsi yalnız iki ölkə arasında deyil, həm də bölgənin daxili etnik və dini qrupları arasında da gərginlik mənbəyinə çevrildi. Bu bölgü və status məsələləri Hindistan və Pakistan münasibətlərinin əsasında dayanan ən mürəkkəb problem olaraq qalmaqda davam edir.

Hindistan və Pakistan arasında 1947-ci ildə başlayan müharibədən sonra, 1965-ci ildə ikinci böyük müharibə baş verdi. Bu dəfə müharibə yenə Kəşmir məsələsi üzərində yaşandı. Hər iki tərəf də ərazini tamamilə nəzarət altına almaq istəyirdi. 1965-ci il müharibəsi sonunda Rusiya və ABŞ-ın vasitəçiliyi ilə Təşkent sazişi imzalandı. Lakin bu razılaşma münaqişənin həllinə nail ola bilmədi və gərginlik davam etdi.

1999-cu ildə isə Çitral və Kargil bölgəsində üçüncü müharibə baş verdi. Kargil müharibəsi kimi tanınan bu qarşıdurma Pakistan əsgərləri və silahlı şəxslərinin Kəşmirin Hindistan nəzarətində olan hissəsində yerləşməsi ilə başladı. Hindistan bu hücumu cavablandıraraq qəti hərbi əməliyyatlar apardı və nəticədə

Pakistan qüvvələri geri çəkildi. Kargil müharibəsi beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini yenidən bu münaqişəyə çəkdi və regionda gərginliyi artırdı.

Bunlarla yanaşı, sərhəd boyunca davam edən kiçik miqyaslı toqquşmalar və LoC boyunca atəşkəsin pozulması halları mütəmadi olaraq baş verir. Bu insidentlər hər iki ölkənin təhlükəsizlik qüvvələri və mülki əhali üçün ciddi təhlükə yaradır və regional sabitliyi pozur.

Hindistan-Pakistan münasibətlərində ən ciddi gərginliklərdən biri 2019-cu ildə yaşandı. Hindistan hökuməti Konstitusiyanın 370-ci maddəsini ləğv edərək Cammu və Kəşmirin xüsusi muxtariyyət statusunu sona çatdırdı. Bu addım Kəşmirin Hindistanın tam hüquqlu bir hissəsi kimi idarə olunmasına yol açdı və ölkədə böyük siyasi dəyişikliklərə səbəb oldu. Pakistan bu qərarı beynəlxalq hüquqa zidd və qeyri-qanuni hesab etdi, dərhal diplomatik əlaqələrini məhdudlaşdırdı və beynəlxalq arenada məsələnin gündəmə gətirilməsi üçün ciddi fəaliyyətlərə başladı.

Bu addım həm də Kəşmir əhalisi arasında narazılıq yaratdı və bölgədə təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsinə səbəb oldu. Hindistan bu addımı milli suverenliyinin təminatı və daxili işlərinə müdaxilənin qarşısının alınması kimi izah etdi.

Hindistan-Pakistan münasibətlərində terrorizm məsələsi çox həssas və mürəkkəb mövzulardan biridir. Hindistan Pakistanı müxtəlif radikal və ekstremist qruplara dəstək verməkdə ittiham edir. Xüsusilə 2001-ci ildə Hindistan parlamentinə qarşı həyata keçirilən hücum və 2008-ci ildə Mumbayda baş verən terror aksiyaları Pakistanla bağlı ittihamların əsasını təşkil edir. Hindistanın fikrincə, bu qrupların əsas bazası Pakistan ərazisində yerləşir və rəsmi İslamabad onları dəstəkləyir.

Pakistan isə bu ittihamları qəti şəkildə rədd edir və terrorizmlə mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlıqda maraqlı olduğunu bildirir. Lakin beynəlxalq təşkilatlar və müşahidəçilər də iki tərəf arasında qarşılıqlı etimadsızlıq səbəbindən real əməkdaşlığın çətinləşdiyini qeyd edirlər.

2019-cu ilin fevralında Pulvama bölgəsində baş vermiş terror aktı 40-dan çox Hindistan hərbiçisinin həyatına son qoydu. Hindistan bu hücumun arxasında “Jaish-e-Mohammed” ekstremist qruplaşmasını göstərdi və həmin qrupun Pakistan ərazisində fəaliyyət göstərdiyini bildirdi. Nəticədə Hindistanın Balakot bölgəsinə endirdiyi hava zərbələri Pakistanla münasibətləri kritik vəziyyətə gətirdi. Pakistanın Hindistan qırıcı təyyarəsini vurması və pilotu ələ keçirməsi münaqişənin hərbi eskalasiyasına səbəb oldu. Lakin sonradan diplomatik kanallar vasitəsilə gərginlik azaldıldı.

Münaqişələrə baxmayaraq, Hindistan və Pakistan arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün müəyyən potensial mövcuddur. Lakin siyasi və hərbi gərginliklər səbəbindən rəsmi ticarət əlaqələri son illərdə tamamilə dayanmışdır. 2019-cu ildən sonra xüsusilə bu əlaqələr sıfırlanmışdır.

Hindistan və Pakistanın sərhəd ticarəti, enerji, nəqliyyat və digər sahələrdə əməkdaşlıq etməsi regional sabitlik və inkişaf üçün böyük önəm daşıyırdı. Ancaq davamlı siyasi gərginlik bu potensialın reallaşmasına mane olur. İqtisadi əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi yalnız iki ölkənin deyil, bütövlükdə Cənubi Asiya regionunun rifahı üçün vacibdir.

Beynəlxalq ictimaiyyət, xüsusilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, ABŞ, Çin, Rusiya və Avropa Birliyi Hindistan və Pakistan arasında vasitəçilik etməyə və

dialogu təşviq etməyə çalışır. Bu ölkələr regional sabitliyin qorunmasının global araqlar üçün əhəmiyyətli olduğunu dərk edir [2].

Hindistan Pakistanla ikitərəfli danışıqların tərəfdarıdır və üçüncü tərəfin münaqişəyə müdaxiləsini qəbul etmir. Pakistan isə məsələnin beynəlmilləşdirilməsini və beynəlxalq hüququn təmin edilməsini tələb edir. Bu fərqli mövqelər danışıqlar prosesini çətinləşdirir.

Münaqişənin həlli üçün qarşılıqlı etimadın yaradılması, səmimi və davamlı dialog, beynəlxalq hüquqa əsaslanan həll yollarının tapılması vacibdir. Xüsusilə Cammu və Kəşmir məsələsinin yerli əhalinin iradəsi nəzərə alınmaqla və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə uyğun həlli bölgədə davamlı sülhün əsasını təşkil edə bilər.

Hindistan və Pakistan xalqları arasında mədəni, tarixi və sosial yaxınlıq mövcuddur. Bu ortaq dəyərlər gələcəkdə sülh və əməkdaşlıq üçün zəmin yarada bilər. Regional təşkilatlar, məsələn, Cənubi Asiya Əməkdaşlıq Təşkilatı (SAARC) bu baxımdan mühüm platformadır və dialogu inkişaf etdirmək üçün imkanlar təqdim edir [4].

Hindistan və Pakistan arasındakı münasibətlərin təhlili elmi baxımdan region siyasəti, beynəlxalq münasibətlər və etnik-mədəni konfliktlər sahəsində mühüm yeniliklər təqdim edir. Bu araşdırma Cənubi Asiya regionundakı etnik və dini zəmindəki münaqişələrin köklərini, davamlılığını və təsirlərini daha dərinlən anlamağa imkan verir. Bölünmə sonrası yaranan siyasi və sosial dinamikaların, xüsusilə Cammu və Kəşmir münaqişəsinin uzunmüddətli sülhə mane olan faktorların araşdırılması müasir geopolitik analizlər üçün aktual yenilik sayılır.

Elmi yenilik kimi, tədqiqat Hindistan və Pakistanın münasibətlərindəki ziddiyyətli mövqelərin və beynəlxalq platformalarda nümayiş etdirilən siyasətlərin təsirini yeni perspektivdən təqdim edir. Belə ki, sülh proseslərinin və diplomatik təşəbbüslərin uğursuzluq səbəblərinin daha ətraflı izahı gələcək tədqiqatlar üçün əsas mənbə ola bilər.

Praktiki əhəmiyyəti isə çoxşaxəlidir. İlk növbədə, bu araşdırma siyasətçilər və beynəlxalq vasitəçilər üçün Hindistan-Pakistan münaqişəsinin həllində daha effektiv strategiyaların hazırlanmasına yardımçı olur. Münaqişənin səbəblərini və həll yollarını anlamaq regionda davamlı sülh və sabitliyin təmin olunmasına xidmət edir. Bundan əlavə, belə təhlillər regional əməkdaşlıq təşəbbüslərinin – məsələn, SAARC kimi təşkilatların fəaliyyətinin gücləndirilməsi üçün vacib bazanı yaradır [4].

Son olaraq, araşdırma insan hüquqları, məcburi köçkünlük, terrorizm və ekstremizmin qarşısının alınması kimi sahələrdə tətbiq oluna biləcək tövsiyələr və siyasətlərin formalaşmasına kömək edir. Bu isə ümumi olaraq Cənubi Asiya regionunda iqtisadi inkişafın və sosial sabitliyin artırılmasına töhfə verir.

Nəticə. Hindistan-Pakistan münasibətləri mürəkkəb, çoxşaxəli və strateji əhəmiyyətli bir problemdir. Bu münasibətlərin normallaşması yalnız bu iki ölkənin deyil, bütün Cənubi Asiya regionunun inkişafı və sabitliyi üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Etimadın artırılması, qarşılıqlı hörmət və siyasi iradənin mövcudluğu sülh proseslərinin davam etdirilməsi üçün əsas şərtlərdir.

Hindistan və Pakistan arasındakı münasibətlər Cənubi Asiyanın ən mürəkkəb və uzunmüddətli münaqişələrindən biridir. Hər iki ölkənin yaranışı və xüsusilə Cammu və Kəşmir bölgəsi üzərindəki ərazi mübahisələri onların münasibətləri-

ni daima gərgin saxlamışdır. Bölünmə ilə başlayan qarşıdurmalar, məcburi köçkünlüklər və insan itkiləri iki xalq arasında dərin izlər qoymuş və qarşılıqlı etimadsızlıq mühitini formalaşdırmışdır.

Bununla yanaşı, sülh və əməkdaşlıq üçün heç vaxt ümitsiz olmaq olmaz. Hər iki xalq arasında ortaq tarixi, mədəni və dini dəyərlər mövcuddur və bu, gələcəkdə dialoq və əməkdaşlıq üçün əsas ola bilər. Beynəlxalq ictimaiyyətin vasitəçiliyi və tərəflərin siyasi iradəsi sayəsində, qarşılıqlı etimadın artırılması və davamlı dialoqun qurulması mümkündür. Xüsusilə Cammu və Kəşmir məsələsinin ədalətli və beynəlxalq hüquq çərçivəsində həlli sülh prosesinin təməlini təşkil edir.

Hindistan və Pakistan münasibətlərindəki gərginliyin aradan qaldırılması, regionda sülhün və sabitliyin təmin olunması üçün hər iki tərəfin kompromisə hazır olması, qarşılıqlı hörmət və əməkdaşlıq ruhunun gücləndirilməsi zəruridir. Bu, yalnız iki ölkənin deyil, bütün Cənubi Asiyanın rifahı və inkişafı üçün həyati əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat:

1. BBC News, Al Jazeera, The Hindu, Dawn – Etibarlı xəbər portallarında dərc olunmuş analitik materiallar və xəbərlər (2019 Pulwama hücumu və Balakot hava zərbələri barədə).
2. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Rəsmi Sənədləri – BMT Təhlükəsizlik Şurasının Kəşmir məsələsi ilə bağlı qətnamələri (Xüsusilə: Qətnamə 47, 1948).
3. İsmayılov, Elçin. Beynəlxalq münasibətlərdə münaqişələr və onların həlli yolları. Bakı: Qanun Nəşriyyatı, 2019.
4. SAARC Rəsmi Sənədləri və Zirvə Toplantıları – Cənubi Asiya Əməkdaşlıq Təşkilatının Hindistan və Pakistan arasında əməkdaşlıq cəhdlərinə dair materiallar.
5. Tellis, Ashley J. et al. Limited Conflicts Under the Nuclear Umbrella: Indian and Pakistani Lessons from the Kargil Crisis. RAND Corporation, 2001.
6. <https://www.mea.gov.in>
7. <https://www.mofa.gov.pk>

Nigar Dünyamalılı

Summary

INDIA-PAKISTAN RELATIONS IN THE MODERN ERA

The relations between India and Pakistan remain among the most complex and tense bilateral relationships in South Asia. Since their independence in 1947, the two nations have experienced multiple wars, military standoffs, and diplomatic crises, mainly due to the territorial dispute over Jammu and Kashmir. This long-standing conflict has shaped the political, military, and social dynamics of the region. Despite various peace initiatives, mutual distrust and the threat of terrorism continue to hinder meaningful dialogue. The 2019 revocation of Article 370 by India intensified tensions, leading to a diplomatic breakdown. This study analyzes the historical roots of the conflict, evaluates modern developments, and emphasizes the importance of dialogue, regional cooperation, and international diplomacy for sustainable peace and stability in South Asia.

Нигар Дюнямалили

Резюме

ИНДИЙСКО-ПАКИСТАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СОВРЕМЕННУЮ ЭПОХУ

Отношения между Индией и Пакистаном остаются одними из самых напряжённых и сложных в Южной Азии. С момента получения независимости в 1947 году обе страны пережили несколько войн, вооружённых столкновений и дипломатических кризисов, в основном из-за территориального спора по поводу Джамму и Кашмира. Этот затяжной конфликт оказывает серьёзное влияние на политическую и военную обстановку в регионе. Несмотря на многочисленные мирные инициативы, взаимное недоверие и проблема терроризма продолжают препятствовать конструктивному диалогу. Отмена статьи 370 индийской конституции в 2019 году ещё более обострила ситуацию. В работе рассматриваются исторические причины конфликта, анализируются современные события и подчеркивается необходимость диалога, регионального сотрудничества и международной дипломатии для достижения устойчивого мира и стабильности в Южной Азии.

Rəyçi: dos. A.Şahmuradov